ABBAS b. AMR el-GANEVÎ

(عباس بن عمرو الغنوى)

(ö. 305/917-18)

Abbâsî kumandanı.

Rakka'da doğdu. Kumandanlığa tayin edilinceye kadar geçen hayatı hakkında bilgi yoktur. Resmî ilk görevi muhtemelen Fars valiliğidir. Ancak buraya ne zaman tayin edildiği de kesin olarak bilinmemektedir. Hicrî III. asrın sonlarına doğru Bahreyn bölgesindeki Karmatîler'in gittikçe kuvvetlenerek Hicr ile Basra'yı tehdide başlamaları üzerine, Halife Mu'tezid tarafından Fars valiliğinden alınarak Yemâme ve Bahreyn valiliğine getirildi (900). Karmatîler'in ilerlemesine engel olmak amacıyla 10.000 kişilik bir ordu ile üzerlerine yürüdü. Ordudaki bedevîlerle gönüllülerin ordugâhı terketmeleri üzerine, Ebû Saîd el-Cennâbî kumandasındaki Karmatî ordusu karşısında büyük bir yenilgiye uğradı. Kendisiyle birlikte 700'e yakın asker esir edildi. Bir müddet sonra savaşı ve savaşın sonuçlarını halifeye anlatması için serbest bırakıldı. Bağdat'a sağ olarak dönmesi sevinçle karşılandı ve halife tarafından kendisine hil'at giydirildi.

Mu'tezid'in ölümü ve yerine Müktefî'nin geçmesi üzerine meydana gelen olaylar sırasında başkumandan Bedr'in çevresinde toplanan kumandanlar arasında o da vardı. Fakat yeni halifenin isteği üzerine ondan ayrıldı. Bir süre sonra Kum ve Kâşân valiliğine tayin edildi. 296'da (908-909) bu görevden azledildi. Son olarak Diyârımudar valiliği yaptı. Hayatının son yıllarını, doğduğu şehir olan Rakka'da geçirdi ve burada öldü. Bugün Nusaybin ile Sincar arasında Kasrülabbas adıyla anılan yer, ona nisbetle bu adı taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, II, 2189, 2193, 2196, 2197, 2210; Arîb b. Sa'd, *Şılatü't-Târîhi't-Taberî* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1897, s. 69; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (nşr. C. Pellat), Paris 1861-77, VIII, 193; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem* (nşr. Amedroz), Oxford 1920-21, I, 56; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 → Beyrut 1399/1979, VII, 498-500; VIII, 54, 107, 358; İbn Hallikân, *Vefeyât*, Bulak 1299, II, 151, 427; M. J. de Goeje, *Mémoire sur les Carmathes de Bahrain*, Leiden 1886; C. H. Becker, "Abbas", *İA*, I, 14; M. Canard, "al-ʿAbbās b. ʿAmr", *EI²* (Fr.), I, 11.

 HAKKI DURSUN YILDIZ

ABBAS el-AZZÂVÎ

(عباس العزاوى)

Abbâs b. Muhammed b. Sâmir el-Azzâvî (1890-1971)

Iraklı edip ve tarihçi.

Bağdat'a bağlı Deyâlî'de (ديالى) doğdu. Azze kabilesine mensup olduğu için el-Azzâvî diye anılır. Babasının ölümü üzerine ailesi 1894 yılında Bağdat'a yerleşti. Rüşdiyeyi bitirdikten sonra vakıf medreselerinde dinî ilimler tahsil etti. Bilhassa Mercan ve Câmiu'l-hulefâ medreselerine devam ederek Şeyh Abdullah el-Mavsılî, Mahmud Şükrî el-Âlûsî, Ali Alâeddin el-Âlûsî'den çok faydalandı ve bu sonuncu âlimden icâzet aldı. Irak'ta meşrutiyetin ilânından sonra açılan ve idâdînin son sınıfına tekabül eden "ihtiyat şubesi"ni bitirerek Hukuk Fakültesi'ne girdi. 1921'de fakülteden mezun olduktan sonra avukatlığa başladı. Bu arada tarihe ve özellikle Irak tarihine ilgi duydu ve bu alanda araştırmalara başladı. İlk yazıları, Bağdat'ta yayımlanmakta olan *el-Każa'* mecmuasında çıktı. Şam'daki el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-Arabî, Kahire'deki Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye ve Ankara'daki Türk Dil Kurumu'na muhabir üye seçildi. Ayrıca Kahire'deki Cem'iyyetü'd-dirâsâti't-târîhiyye'nin aslî üyesi olan Azzâvî, Bağdat'ta Lecnetü't-te'lif ve't-terceme ve'n-neşr'in başkan vekilliğini yaptı. Tâhâ er-Râvî'nin ölümü üzerine başkan oldu ve komisyonun ilga edildiği 1947 yılına kadar görevini sürdürdü. el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-Irâkî'nin 1963 yılında feshine kadar da bu kurumda aslî üye olarak çalıştı. 17 Temmuz 1971'de Bağdat'ta vefat etti.

Abbas el-Azzâvî, 3500 kadarı yazma olan çok zengin bir kütüphane kurmuştu. Hocası Mahmud Şükrî el-Âlûsî ve diğer Irak ulemâsının kitaplarını toplamak suretiyle meydana getirdiği kütüphanesi bilhassa yazmalar bakımından çok kıymetlidir. Vefatından sonra kitaplarının tamamı, muhtelif notları, mektupları, topladığı hat örnekleri ile levhalar 1972 yılında, Bağdat'ta bulunan el-Müessesetü'l-âmme li'l-âsâr'ın yazmalar bölümünde "Mahtûtâtu Abbâs el-Azzâvî" adıyla araştırmacıların hizmetine sunuldu. Aynı kütüphane uzmanlarından Üsâme Nâsır en-Nakşibendî ve Zamyâ Muhammed Abbas tarafından konularına göre hazırlanan açıklamalı "Azzâvî Yazmaları Kataloğu", *el-Mevrid* mecmuasının XI/4. sayısından itibaren yayımlanmaya başlamıştır (Bağdat 1982, s. 113-130).

Irak'ta yaşayan çeşitli kabilelerin tarihi ile bazı mezhepler Azzâvî'nin özellikle ilgisini çeken konular olmuştur. Aynı zamanda *İslâm-Türk Ansiklopedisi*'nin yazarları arasında yer alan Azzâvî, Irak'ın tarihî, dinî ve edebî hayatına dair çok sayıda eser ve makale yazmıştır. Yirmi üçü yayımlanmış olan kitaplarının sayısı, baskıya hazır fakat henüz neşredilmemiş olanlarla birlikte, doksan sekize ulaşmaktadır. Neşredilmemiş kitapları, oğlu tarafından Bağdat'ta bulunan el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-Irâkī kütüphanesine teslim edilmiştir. Bunlar arasında *Târîhu'l-edebi't-Türkî fi'l-ʿIrâk* ve *el-Hattu'l-ʿArabî fî Türkiya* gibi eserler de bulunmaktadır. Hayatta iken neşredemediği pek çok makalesi ise vefatından sonra oğlu Fâzıl Azzâvî tarafından, konularına göre ayrılarak çeşitli Arapça dergilerde zaman zaman yayımlanmaktadır.

Azzâvî, kaynaklara tamamiyle vâkıf olmakla beraber eserlerinde tarihî, sosyal ve siyasî olayları sebep-sonuç ilişkileri açısından ele almak yerine, daha çok dış görünüşlerinden hareket ederek değerlendirir. Çeşitli kaynaklardan derlediği ve doğruluğuna inandığı bilgileri aktardıktan sonra, doğrudan veya dolaylı olarak hatıra gelecek sebep ve ihtimallerin düşünülmesini okuyucuya bırakır. Eserlerini telifleri, tercümeleri ve neşre hazırladıkları olmak üzere üç bölümde ele almak mümkündür. Ayrıca pek çok gazete ve dergide çeşitli konularda makaleler neşretmiştir. Yayımlanmış belli başlı eserleri şunlardır:

a) Telif eserleri.

1. *Târîhu'l-ʿIrâk beyne ihtilâleyn.* Moğol istilâsından 1917 yılına kadar Irak tarihini ihtiva eden bu eserinde, İslâm tarih yazıcılığı geleneğine bağlı kalarak, olayları kronolojik sıra ile anlatır. Kitapta Irak'taki vakıf eserlerin tarihine dair zengin bilgiler vardır. Eser sekiz cilt halinde yayımlanmıştır (Bağdat 1935-1956). 2. *Târîhu'l-Yezîdiyye ve aslu ʿakîdetihim* (Bağdat 1935). Yezîdîliğin doğuşu, esasları, Yezîdîler'in inanış, yaşayış ve âdetleri hakkında bilhassa gözlemlerine dayanarak önemli bilgiler verir. Aynı konudaki çalışmalarıyla tanınan Fransız müsteşriki R. Lacot, Azzâvî'nin bu eserini, benzeri birçok kitap arasında bir ana kaynak kabul etmiş ve çalışmalarında ondan çok faydalanmıştır. 3. *ʿAşâʾirü'l-ʿIrâk* (I-IV, Bağdat 1937-1956). Irak'ta yaşayan kabileler hakkın-